

บทที่ 2

อีสาน : ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์

เนื้อหาในบทนี้จะเป็นการย้อนกลับไปพิจารณาถึงภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ของอีสาน ซึ่งการย้อนกลับไปพิจารณาสິงนี้ น่าจะช่วยให้เข้าใจถึงความรู้สึกและทัศนคติของผู้นำท้องถิ่นอีสาน ได้เป็นอย่างดี เนื่องจากสภาพภูมิประเทศที่มีข้อจำกัดและภูมิหลังทางประวัติศาสตร์เป็นสิ่งเร้าสำคัญ ในการทำให้เกิดความรู้สึกท้องถิ่นนิยม (localism) ขึ้นในหมู่คนอีสาน ซึ่งความรู้สึกดังกล่าวนี้เริ่มปรากฏให้เห็นหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 โดยมีกลุ่มผู้นำท้องถิ่นอีสานซึ่งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอีสานบางส่วนได้สะท้อนให้คนในภูมิภาคอื่น ๆ ได้รับทราบ โดยก่อนหน้านั้นความรู้สึกดังกล่าวถูกกดไว้ไม่ให้เห็นแสดงออกในระบอบเก่า

ภาคอีสานตั้งอยู่ตอนกลางคาบสมุทรอินโดจีน มีพื้นที่ถึง 1 ใน 3 ของประเทศ และประชากรก็มากกว่าประชากรในภาคอื่นๆ ด้วย โดยที่ในปี พ.ศ.2480 ภาคอีสานมีประชากรทั้งสิ้น 4.9 ล้านคน ในขณะที่ภาคกลางมี 3.5 ล้านคน กรุงเทพฯ มี 890,453 คน ภาคเหนือมี 3.2 ล้านคน และภาคใต้มี 1.8 ล้านคน พอหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 คือ พ.ศ.2490 ประชากรอีสานเพิ่มเป็น 6.2 ล้านคน ขณะที่ภาคกลางมี 4.2 ล้านคน กรุงเทพฯ 1.1 ล้านคน ภาคเหนือ 3.6 ล้านคน ภาคใต้ 2.1 ล้านคน จากตัวเลขดังกล่าวนี้ถ้าหากเทียบเป็นร้อยละแล้วจะเห็นได้ว่าประชากรในภาคอีสานมีมาก ถึง 1 ใน 3 ของประเทศ (วิสุทธิ จารัสพันธ์และคณะ 2534: 282) ดังนั้นจะเห็นได้ว่าภาคอีสานนั้นมีความสำคัญที่รัฐบาลควรจะต้องตระหนักถึงและเอาใจใส่เป็นอย่างดี แต่ปรากฏว่าภาคอีสานกลับเป็นภาคที่มีความล้าหลังและยากจนมากที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับภาคอื่นๆ ของประเทศ ทั้งนี้เนื่องมาจากน้ำ

ภาคอีสานก่อนที่จะถูกผนวกเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรไทยนั้นมีการปกครองตาม แลตอย่างอาณาจักรล้านช้าง โดยแบบแผนการปกครองแบ่งออกเป็น 5 ชั้น (ไพฑูรย์ มีกุล 2515 :11) คือ

1. คณะอาญาสี่ หรืออาญาสี่ เป็นตำแหน่งผู้บังคับบัญชาสูงสุดมี 4 ตำแหน่งคือ
 - เจ้าเมือง เป็นผู้มีอำนาจสูงสุด
 - เจ้าอุปฮาด (อุปราช) เป็นตำแหน่งสำคัญอันดับสอง
 - เจ้าราชวงศ์ เป็นตำแหน่งสำคัญอันดับสาม
 - เจ้าราชบุตร เป็นตำแหน่งสำคัญอันดับสี่

2. ผู้ช่วยคณะอาณัติ เป็นตำแหน่งผู้บังคับบัญชาชั้นรองลงมา คือ
 - ท้าวสุริยะ หรือท้าวขัตติยะ
 - ท้าวโพธิสาร
 - ท้าวสิทธิสาร
3. ชื่อบ้านขางเมือง เป็นตำแหน่งขุนนางชั้นผู้ใหญ่เทียบชั้นเสนาบดี หรือกรรมการเมือง คือ
 - เมืองแสน มีหน้าที่ราชการฝ่ายทหาร
 - เมืองจันทร์ มีหน้าที่ราชการฝ่ายพลเรือน
 - เมืองขวา เมืองซ้าย เมืองกลาง มีหน้าที่ราชการรักษาบัญชี ไพร่พล บัญชีเล็ก งานราชทัณฑ์ งานควบคุมดูแลการก่อสร้างและการปฏิสังขรณ์วัด
 - เมืองคก เมืองฮาย เมืองแพน เป็นผู้ช่วยเมืองขวา เมืองซ้าย เมืองกลาง
 - นาเหนือ นาใต้ มีหน้าที่เป็นพลาธิการ จัดหาเสบียง ช้างฉาง เก็บเงินภาษีอากรไพร่พล ทำสำมะโนประชากรในอาณาเขตทุกๆ 3 ปี จัดการควบคุมรักษาสัตว์พาหนะรับผิดชอบแห่งจำหน่ายเหล็กที่หาย ตาย พิการ อุปสมบท
 - กรมเมือง ทำหน้าที่รักษาขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ
 - สุโภ ทำหน้าที่เป็นผู้บัญชาการทหารสูงสุด
4. ตำแหน่งพิเศษ เป็นตำแหน่งขุนนางที่อาจจะตั้งขึ้นได้โดยความจำเป็นของแต่ละเมือง คือ
 - เพ็ชชาโนชิต ชาภูธร ราชต่างใจ ค้ำมงคอบ ทำหน้าที่มหาดเล็ก
 - เพ็ชชาบรรทม ทำหน้าที่จัดบรรทม หรือที่นอน
 - เพ็ชชาดินแทนดินเพียง เป็นพนักงานตามเสด็จ หรืออารักขาเจ้าเมือง
 - เพ็ชชาหลาบคำ ทำหน้าที่เชิญพระแสงศาสตราวุธ
 - เพ็ชชามณเฑียร ทำหน้าที่รักษาพระราชวัง ปราสาทราชมณเฑียร
 - เพ็ชชาบุสม ทำหน้าที่กั้นพระกลด หรือ โบกงามร
 - เพ็ชชามาตย์อาษาไนย ทำหน้าที่การช่างทั้งปวง
 - เพ็ชแจกขวา แจกซ้าย ทำหน้าที่ปฏิคม หรือรับแขกเมือง
 - เพ็ชศรีสุนนท์ เพ็ชศรีสุธรรม เพ็ชศรีบุญเรือง เพ็ชศรีอัครฮาด และเพ็ชศรีอัครวงส์ ทำหน้าที่จัดการศึกษา และการพระศาสนาของเมือง
5. ตำแหน่งสำหรับหมู่บ้าน สำหรับชุมชนขนาดเล็กเทียบเท่าอำเภอและหมู่บ้าน จะมีตำแหน่งดังต่อไปนี้

- ท้าวฝ่าย หรือนายเส้น เทียบเท่ากับนายอำเภอ
- ตาแสง หรือนายแขวง เทียบเท่ากับกำนัน
- กวนบ้านหรือนายบ้าน เทียบเท่ากับผู้ใหญ่บ้าน
- จำบ้าน เทียบเท่ากับสารวัตรกำนัน หรือผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน

จากรูปแบบการปกครองที่ได้ยกมาข้างต้นนั้นจะเห็นได้ว่า การปกครองของหัวเมืองอีสานในอดีตนั้นมีความเป็นอิสระในตัวเองระดับหนึ่ง กล่าวคือเจ้าเมืองที่เป็นผู้ปกครองหัวเมืองจะเป็นคนท้องถิ่น ซึ่งจะสืบสายตระกูลกันต่อๆ มา ไม่มีข้าราชการส่วนกลางเป็นตัวแทนไปปกครองหัวเมือง ดังนั้นอำนาจในการปกครองจึงขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของเจ้าเมือง ไม่มีรูปแบบการบังคับบัญชาจากส่วนกลางเหมือนระบบราชการในปัจจุบัน ดังที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงนิพนธ์ไว้ความว่า

“...เมื่อข้าพเจ้าขึ้นไปเมืองเหนือ นั้น เจ้าเมืองที่ข้าพเจ้าไปพบส่วนมากเป็น “ผู้ดีมีตระกูล” แต่มักเป็นชาวเมืองนั่นเอง ด้วยเป็นเทือกเถาเหล่ากอเจ้าเมืองคนก่อนๆ ซึ่งได้ทำราชการประกอบกับทำมาหากินจนตั้งถิ่นฐานได้ในเมืองนั้น มีลูกถวายตัวเป็นมหาดเล็กก่อนแล้วขอออกไปรับราชการบ้าง หรือฝึกหัดให้ทำราชการในเมืองนั้นเองบ้าง จนได้รับสัญญาบัตร เป็นผู้ช่วยราชการ เป็นยกกระบัตร เป็นปลัด ใครดีก็ได้เป็นเจ้าเมืองในที่สุด เป็นแล้วก็อยู่เมืองนั้นตลอดชีวิตลูก หลาน จึงมีกำลังพาหนะรับราชการสืบมา...” (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ใน 100 ปีมหาดไทย 2535: 40)

อย่างไรก็ตามสิ่งที่เจ้าเมืองต้องปฏิบัติก็คือการแสดงความจริงรักภักดีต่อกษัตริย์และการส่งส่วย ดินแดนที่เป็นภาคอีสานในปัจจุบันนั้นมีความสัมพันธ์กับผู้คนในแถบลุ่มน้ำเจ้าพระยาน้อยมาก เนื่องจากสภาพภูมิประเทศมีภูเขาสูงชันล้อมรอบ ทำให้การคมนาคมเป็นไปได้ด้วยความยากลำบาก นอกจากนี้แล้วการที่ผู้คนในภาคอีสานอยู่ใกล้กับราชอาณาจักรลาวที่จัดได้ว่าอยู่ในกลุ่มวัฒนธรรมลาวเหมือนกัน ทำให้ผู้คนในภาคอีสานมีความสัมพันธ์กับผู้คนในราชอาณาจักรลาวมากกว่า ความเห็นห่างระหว่างผู้คนในภาคอีสานกับกรุงเทพฯ ไม่เพียงมีสาเหตุเนื่องมาจากสภาพภูมิประเทศเท่านั้น แต่ยังเนื่องมาจากทัศนคติที่ผู้นำในส่วนกลางมีต่อภาคอีสานยังมองคนอีสานว่าเป็นกลุ่มคนละพวกกับผู้คนในแถบลุ่มน้ำเจ้าพระยา โดยที่ผู้นำในส่วนกลางจัดวางสถานะของคนอีสานว่าเป็น “ข้ารับใช้” (ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ) พร้อมกับเรียกขานผู้คนในภาคอีสานว่า “ลาว” ความหมายของคำดังกล่าวไม่ได้มีความหมายในเชิงชาติพันธุ์เท่านั้น ทว่ายังมีนัยเชิงดูถูกเหยียดหยามแฝงในคำว่า “ลาว”

อีกด้วย ดังตัวอย่างของวรรณกรรมเรื่องขุนช้างขุนแผนที่แต่งขึ้นในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ในตอนที่นางวันทองหึงนางลาวทองต่อหน้าขุนแผนความว่า “ทูลอ้อลาวชาวป่าขึ้นหน้าลอบ แม่จะค่อยเอาเลือดลงล้างตีน...” และอีกตอนหนึ่งที่กล่าวว่า “...นี่อ้อลาวชาวคอนก่อนเจรจา อิกินกึ่งกำกบจะตบมัน...” (สุจิตต์ วงษ์เทศ 2530:2 ตัวเน้นเป็นของผู้เขียน) จะเห็นได้ว่าข้อความดังกล่าวนี้ได้ นำวัฒนธรรมการกินอยู่ของคนที่อยู่ในกลุ่มวัฒนธรรมลาวมาล้อเลียนในเชิงดูถูก เนื่องจากคนในกลุ่มนี้นิยมบริโภคสัตว์เลื้อยคลานบางประเภท อันที่จริงความหมายแท้จริงของคำว่า “ลาว” นั้นแตกต่างไปจากการรับรู้ของผู้คนใน ส่วนกลางอย่างสิ้นเชิง จิตร ภูมิศักดิ์ ได้อธิบายเอาไว้ว่า

“...ลาวล้านช้างโบราณเคยใช้ไทเป็นชื่อฐานันดรของประชาชนในสังคม คือใช้เรียกผู้คนที่มิได้เป็นไพร่...ชนชาติลาวใช้คำเรียกตนเองว่า ลาว...รู้สึกละไม่ได้แปลว่า คนเฉยๆ ในความหมายที่แยกจากสัตว์ หากมีความหมายถึงอารยชน หรือชนผู้เป็นนาย...เราจะเห็นว่า ลาว ขุน ท้าวพญา เป็นคำแสดงฐานะอำนาจทางสังคม โดยเฉพาะทางการปกครอง...ลาวมีความหมายว่า ผู้ทรงอำนาจสูงสุดหรือผู้เป็นใหญ่...ด้วยเหตุที่คำว่าลาวในอดีตมีความหมายสูงส่ง และมีฐานันดรเป็นนายเหนือสังคม ฉะนั้นชนชาติลาวจึงไม่ค่อยติดคกติดใจกับคำว่า ไท เท่าใดนัก ความภาคภูมิใจในฐานะเป็นลาว และเป็นชนชาติลาว (จิตร ภูมิศักดิ์ อ้างถึงในทวีศิลป์ สืบวัฒนธรรม 2534:152)

อย่างไรก็ตามกระแสการคุกคามของฝรั่งเศสที่พยายามที่จะอ้างสิทธิเหนือดินแดนส่วนต่าง ๆ ในอินโดจีน ทำให้ผู้นำส่วนกลางพยายามที่จะปรับเปลี่ยนทัศนคติที่มีต่อคนอีสาน เริ่มแรกก็คือการพยายามที่จะสร้างคำอธิบายใหม่ว่าผู้คนที่ดินแดนในภาคอีสานเป็นกลุ่มคนเดียวกันกับคนในกลุ่มน้ำเจ้าพระยา ดังทัศนคติของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ความว่า

“ฉันเดินบกไปจากเมืองนครราชสีมา 5 วัน เข้าเขตมณฑลอุดรที่เมืองชนบท พอถึงเมืองชนบทก็เห็นชาวเมืองผิดกับเมืองนครราชสีมา ทั้งเครื่องแต่งตัว และฟังสำเนียงพูดภาษาไทยแปร่งไปอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งชาวกรุงเทพฯสำคัญกันมาแต่ก่อนว่าเป็นลาว แต่เดี๋ยวนี้รู้กันมากแล้วว่า เป็นไทยมิใช่ลาว...แต่ลักษณะการปกครองอย่างนั้นพื้นเวลาอันสมควรเสียแล้ว ถ้าคงไว้จะกลับให้ไทยแก่บ้านเมือง จึงทรงพระราชดำริให้แก้ลักษณะการปกครองเปลี่ยนเป็นอย่างพระราชอาณาเขต...ฉันเห็นชอบด้วยจึงเอาอย่างมาเรียกชาวมณฑลอุดรและอีสานในนิทานนี้ว่า “ชาวล้านช้าง”ตามชื่อแคว้นอันเป็นคู่กันกับ “ลานนา” มาแต่ก่อน...” (สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ อ้างถึงใน ทวีศิลป์ สืบวัฒนธรรม 2532:158 ตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย)

นอกจากนี้แล้วยังได้ตัดคำว่า “ลาว” ออกไปจากชื่อมณฑล พร้อมกับเปลี่ยนชื่อใหม่ดังนี้

1. มณฑลลาวกาว ให้เรียกว่า มณฑลอิสาน แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 5 บริเวณ คือ เมืองอุบล เมืองจำปาศักดิ์ เมืองขุขันธ์ เมืองสุรินทร์ และเมืองร้อยเอ็ด
2. มณฑลลาวพวน ให้เรียกว่า มณฑลอุดร แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 5 บริเวณ คือ บริเวณหมากแข้ง บริเวณธาตุพนม บริเวณน้ำเหือง บริเวณลำชี บริเวณสกลนคร
3. มณฑลลาวกลาง ให้เรียกว่า มณฑลนครราชสีมา แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 3 บริเวณคือ บริเวณนครราชสีมา บริเวณนางรอง และบริเวณชัยภูมิ

พร้อมกันนั้นก็พยายามที่จะสร้างความเป็นเอกภาพขึ้นในดินแดนต่าง ๆ ซึ่งเป็นขั้นตอนที่สำคัญของการสร้างรัฐชาติ (nation state) นั่นคือการกำหนดขอบเขตของดินแดนให้แน่นอน ซึ่งภาคอีสานนับเป็นภาคที่มีความชัดเจนในเรื่องเขตแดนน้อยที่สุด และนอกเหนือจากนี้แล้วผู้นำใน ส่วนกลางได้พยายามที่จะสลาย “ความเป็นลาว” ของผู้คนในภาคอีสาน โดยผ่านกระบวนการศึกษา ให้เด็กในภาคอีสานทุกคนจะต้องเข้าศึกษาภาคบังคับตามพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ.2464 เนื้อหาของหลักสูตรการศึกษานั้นกล่าวได้ว่าเป็นการกล่อมเกลารายการการเมืองให้เด็กในภาคอีสานมี “ความรู้สึกเป็นไทย” (ดู พิรุฬห์ สวัสดิ์รัมย์ 2530) คือปลูกฝังให้มีความรู้สึกที่ตนเองเป็นหนึ่งใน สมาชิกของชุมชนในจินตนาการเดียวกัน (imagined communities) มีบรรพบุรุษเดียวกัน มีประวัติศาสตร์และความเป็นมาร่วมกับคนอื่น ๆ ในภูมิภาคต่างๆ

นอกจากความพยายามที่จะกล่อมเกลารายการในภาคอีสานให้มีความสำนึกในความเป็นไทยแล้ว สิ่งที่ผู้นำในส่วนกลางดำเนินการต่อมาก็คือปรับปรุงเส้นทางคมนาคมระหว่างภาคอีสานกับกรุงเทพฯ ให้มีการเดินทางที่สะดวกมากขึ้น โดยการสร้างทางรถไฟสายแรกระหว่างกรุงเทพฯ กับนครราชสีมาขึ้นในปี พ.ศ.2443 ซึ่งทางรถไฟสายนี้ได้้นำความเปลี่ยนแปลงมาสู่สังคมอีสานหลายประการ เช่นการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ เดิมเศรษฐกิจของอีสานเป็นเศรษฐกิจแบบยังชีพหรือที่ภาคอีสานเรียกว่า “เฮ็ดอยู่ เฮ็ดกิน” เพราะเศรษฐกิจของภาคอีสานได้รับผลกระทบอันเนื่องมาจากสนธิสัญญาบาวริงน้อยกว่าบริเวณอื่น ๆ ของประเทศไทย (ประนุช ทรัพย์สาร) เส้นทางรถไฟสายกรุงเทพฯ-นครราชสีมาได้กระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจเป็นเศรษฐกิจเพื่อการค้ามากขึ้น เนื่องจากสภาพการคมนาคมที่สะดวกทำให้เส้นทางการติดต่อระหว่างหัวเมืองต่าง ๆ ในลุ่มน้ำมูลตอนบนเป็นไปได้ด้วยความสะดวกมากยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการขนส่งสินค้า การระบายสินค้าต่าง ๆ ล้วนทำได้อย่างรวดเร็วทั้งสิ้น ต่อมาเมื่อมีการเดินรถไฟสายกรุงเทพฯ-สุรินทร์ขึ้นในปี พ.ศ.2469 ก็ยิ่งกระตุ้นให้เศรษฐกิจของอีสานทั่วภูมิภาคกลายเป็นเศรษฐกิจเพื่อการค้ามากขึ้น นอก

จากนี้แล้วผลสะท้อนอันเนื่องมาจากการปรับปรุงการคมนาคมในภาคอีสานอีกประการหนึ่งก็คือ เส้นทางรถไฟสายต่าง ๆ ดังกล่าวนั้นได้ดึงเอาคนอีสานให้ออกมาสัมพันธ์กับคนในส่วนกลางมากขึ้น สิ่งที่คนอีสานพบก็คือว่าอำนาจและการตัดสินใจทางเศรษฐกิจของคนนั้นขึ้นอยู่กับส่วนกลาง และทำให้เกิดสำนึกว่าวัฒนธรรมและแบบแผนการดำเนินชีวิตของคนนั้นด้อยกว่าคนที่อยู่ในภาคกลาง(สุเทพ สุนทรเกสัช 2540:402) อีกทั้งทัศนคติที่ผู้คนในส่วนกลางก็มีทัศนคติที่เหยียดหยามผู้คนในภาคอีสาน อันเป็นสำนึกทางประวัติศาสตร์ที่ตกค้างมาตั้งแต่อดีต เช่นการดูถูกดูแคลนทางด้านวัฒนธรรมและชาติกำเนิดว่า “ลาวโง่ ขี้เกียจ สกปรก กินข้าวไม่ล้างมือ กินไม่เลือก” (เลียง ไชยกาล 2510:11)

การปฏิรูปการปกครองโดยการรวบอำนาจเข้าสู่ส่วนกลางในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทำให้เมืองต่าง ๆ ของภาคอีสานกลายเป็นจังหวัดและอำเภอ พร้อมกับยกเลิกระบบกินเมืองที่ให้เจ้านายท้องถิ่นในอีสานปกครองกันเอง โดยได้ส่งข้าราชการจากส่วนกลางเข้าไปดำรงตำแหน่งในภาคอีสาน ดังนั้นในแวดวงของสังคมข้าราชการในอีสานจึงประกอบด้วยข้าราชการที่เป็นคนท้องถิ่นและที่เป็นคนจากถิ่นอื่น ทำให้ข้าราชการที่เป็นคนพื้นเมืองรู้สึกถึงข้อจำกัดในการรับราชการของตนว่าไม่สามารถไต่เต้าขึ้นไปจนถึงระดับสูงได้ อย่างมากที่สุดก็ถือเป็นได้แค่ข้าราชการระดับสูงในท้องถิ่นเท่านั้น ดังจดหมายของนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ที่เขียนถึงพระยาพลพล พยุหเสนา นายกรัฐมนตรี เมื่อพ.ศ.2476 ว่า “ข้อสำคัญที่ข้าพเจ้าสำเหนียกมานานก็คือว่า บุคคลที่เป็นคนพื้นเมือง ถ้าหากจะเข้ารับราชการก็จะถูกกด โดยธรรมชาติ นี่เป็นความจริงแท้ๆ” (พิริยา คูวัณณะศิริ 2533:89) และปลอบ โภคทรัพย์เคยให้สัมภาษณ์กับปิยะฉัตร ปิตะวรรณว่ารัฐบาลมีนโยบายกีดกันนักปกครองที่เป็นคนอีสานไม่ให้เลื่อนตำแหน่งถึงผู้ว่าราชการจังหวัด(อุบลราชธานี 200 ปี 2534:256)

ดังที่ได้ชี้ให้เห็นแล้วว่ากระบวนการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในสังคมอีสานอันเนื่องมาจากนโยบายของส่วนกลางส่งผลสะท้อนต่ออีสานหลายประการ ซึ่งที่ผ่านมานั้นการวิเคราะห์ส่วนใหญ่จะได้ชี้ให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวก็นำมาซึ่งความเจริญของสังคมอีสาน ซึ่งเป็นการมองตามกรอบของพัฒนาการแห่งชาติ การมองตามกรอบดังกล่าวนี้ทำให้มองเห็นแต่ภาพของความสงบเรียบร้อยของดินแดนที่ในอดีตเคยมีความแตกต่างกันในด้านสังคมและวัฒนธรรมได้ค่อย ๆ

*จากการสำรวจของผู้วิจัยไม่ปรากฏหลักฐานตามที่ปลอบ โภคทรัพย์ได้กล่าวถึง อย่างไรก็ตามคนอีสานบางส่วนก็เชื่อเช่นนั้น

แปรเปลี่ยนมาสู่ระบบสังคมที่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในที่สุด แต่คำถามที่สำคัญสำหรับกรอบความคิดนี้ก็คือ กระบวนการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ราบเรียบจริงหรือ ถ้าหากราบเรียบจริงทำไมดินแดนในภาคอีสานจึงกลายเป็นดินแดนแห่งความขัดแย้งหลายต่อหลายครั้ง ไม่ว่าจะเป็นการประกาศทำสงครามประชาชนกับรัฐไทยของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยเมื่อวันที่ 7 สิงหาคม พ.ศ.2508 หรือที่รู้จักกันว่า “วันเสียงปืนแตก” ก็ถูกประกาศในดินแดนของอีสานคือที่บ้านนาบัว จังหวัดนครพนม หรือการที่ขบวนการต่อต้านรัฐบาลหลายต่อหลายขบวนการถือกำเนิดขึ้นในดินแดนของอีสาน ในที่นี้ข้อเสนอของสุเทพ สุนทรเกศัชที่ได้้นำตัวแบบที่เรียกว่าการปกครอง “ระบบอาณานิคมภายใน”(Internal Colonialism) มาใช้ในการศึกษากระบวนการที่รัฐไทยได้ผนวกเอาอีสานเข้ามาไว้เป็นส่วนหนึ่งในรัฐนั้นน่าจะช่วยให้เข้าใจถึงเหตุผลที่คนอีสานมีการเคลื่อนไหวเพื่อต่อต้านการรวมศูนย์อำนาจทางเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมในรูปแบบต่างๆ

ตัวแบบที่เรียกว่าระบบอาณานิคมภายในนั้นไม่ได้คาดหมายว่าการที่ภูมิภาคส่วนกลางกับภูมิภาครอบนอกมีการติดต่อสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดระยะยาว จนก่อให้เกิดการผสมกลมกลืนทางโครงสร้างสังคม แต่แนวคิดนี้มีทัศนะว่ากระบวนการดังกล่าวนี้ทำให้ดินแดนบางแห่งเจริญและบางแห่งไม่เจริญ ทำให้เกิดความไม่เสมอภาคด้านการกระจายทรัพยากรและอำนาจทางการเมืองระหว่างภูมิภาคส่วนกลางกับภูมิภาครอบนอก ทำให้เกิดความไม่เสมอภาคทางเศรษฐกิจซึ่งจะยังคงมีอยู่ และเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ และจะก่อให้เกิดการต่อต้านการครอบงำอิทธิพลของภูมิภาคส่วนกลาง โดยการหันไปเน้นความสำคัญของวัฒนธรรมท้องถิ่นของภูมิภาครอบนอก (ดูรายละเอียดใน สุเทพ สุนทรเกศัช, 2540)

การพยายามที่จะตอบได้การรวมศูนย์อำนาจของส่วนกลางของคนอีสานนั้นเริ่มขึ้นครั้งแรกภายหลังจากที่กรุงเทพฯ เริ่มเข้าไปควบคุมเศรษฐกิจของภาคอีสานโดยการจัดเก็บภาษีและจัดระบบที่ดิน โดยในปีพ.ศ.2439 รัฐบาลได้วางกฎให้ทุกคนต้องเสียค่าราชการคนละ 6 บาท ซึ่งเป็นการกำหนดขึ้นจากมาตรฐานเศรษฐกิจของกรุงเทพฯ การกำหนดดังกล่าวนี้สร้างความเดือดร้อนให้กับคนอีสานเป็นจำนวนมากเนื่องจากเศรษฐกิจของอีสานเป็นเศรษฐกิจแบบยังชีพ ทำให้คนอีสานหาเงินมาเสียค่าราชการได้ลำบาก ผลของมาตรการนี้ทำให้คนอีสานต้องอพยพเพื่อเข้ามาหางานทำยังภาคกลางเพื่อหาเงินไว้สำหรับเสียค่าราชการ เนื่องจากการทำมาหากินในอีสานฝืดเคือง ค่าแรงงานต่ำ ชาวไร่ไม่ได้ซื้อขายกันเนื่องจากทำนาเพียงเพื่อบริโภคและแลกเปลี่ยนสิ่งของเท่านั้น ความเดือดร้อนอันเนื่องมาจากนโยบายของรัฐบาลส่วนกลางเป็นชนวนสำคัญที่ก่อให้เกิดการต่อต้านการรวมศูนย์อำนาจของรัฐบาลในส่วนกลางในรูปแบบของกบฏผู้มิบุญ ซึ่งจะเริ่มต้นด้วยการกระจายข่าวของเจ้า

ผู้มีบุญในรูปแบบต่างๆ ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน คือเริ่มจากวัดซึ่งเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้านด้วยการที่พรสงฆ์นำไปเทศน์ การตัดดอกหนังสือเจ้าผู้มีบุญในหมู่ชาวบ้าน การล่าโดยหมอล่า และการแพร่หลายจากปากสู่ปากในรูปของข่าวลือ ซึ่งเป็นขั้นตอนของการเตรียมกำลังมวลชน ก่อนการดำเนินการของผู้มีบุญ ก่อนการดำเนินการของเจ้าผู้มีบุญ หลังจากนั้นเจ้าผู้มีบุญจะเริ่มปรากฏตัวขึ้นมาในฐานะผู้นำของชาวบ้านที่อิงอำนาจของตนเข้ากับอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หลังจากนั้นจึงเป็นการระดมชาวบ้านเข้าร่วมในขบวนการโดยผ่านพิธีกรรมร่วมกัน ต่อจากนั้นจึงแจกจ่ายอาวุธให้กับชาวบ้านเพื่อที่จะต่อต้านการปราบปรามของรัฐบาลส่วนกลาง อย่างไรก็ตามการก่อการของกบฏผู้มีบุญต้องถูกปราบปรามอย่างหนักจากรัฐบาล แต่ผลสะท้อนที่กลับมาคือรัฐบาลยอมลดค่าราชการลงเหลือคนละ 4 บาท